

تحلیل گریه بر امام حسین (علیه السلام): پیوند و تعامل بین ابعاد پزشکی و معنوی در مکتب تربیتی شیعی

سید عقیل نسیمی^{۱*}، معصومه کرامتی^۲، محمدمین ایزانلو^۳

چکیده

زمینه و هدف: گریه، نخستین نشانه زندگی نوزاد و زبان بی کلام برای ابراز نیازها و احساسات اوست. گریه و خنده، دو جلوه الهی هستند که هریک پیام‌های درونی انسان را به شکلی نافذ به جهان منتقل می‌کنند. هرچند برخی، در سایه شک و تردید، گریه بر اهل بیت (علیهم السلام) را به چالش کشیده و کارکردهای مثبت آن را انکار کرده‌اند و مدعی‌اند گریه مایه افسردگی است، اما پژوهش‌های متعددی خلاف این ادعا را اثبات کرده‌اند. از این رو، نمی‌توان آن را صرفاً به‌عنوان عاملی منفی تلقی کرد. این پژوهش با نگرشی علمی و دینی، به بررسی رابطه عمیق میان ابعاد پزشکی و معنوی گریه بر امام حسین (علیه السلام) در مکتب تربیتی شیعه می‌پردازد تا معنایی نوین برای این عمل معنوی ارائه دهد.

روش بررسی: این تحقیق با رویکرد توصیفی-تحلیلی و استفاده از منابع روایی، تاریخی و پژوهش‌های کمی موجود با نگرشی تحلیل‌گرایانه انجام شده است.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد؛ گریه بر اهل بیت (علیهم السلام) به‌طور کلی و گریه بر امام حسین (علیه السلام) به‌طور ویژه، نقش بنیادینی در فرآیند انسان‌سازی، جامعه‌سازی و تمدن‌سازی دارد. این نقش در سه حوزه اصلی تربیت اسلامی (بینشی، گرایشی و کنشی) متجلی می‌شود. افزون بر این، گریه بر اهل بیت (علیهم السلام) دارای کارکردهای چندوجهی است که می‌توان به‌عنوان عاملی مؤثر در رویکردهای روان‌درمانی، معنا‌درمانی و... مورد توجه قرار داد.

نتیجه‌گیری: گریه بر امام حسین (علیه السلام)، علاوه بر آثار فیزیولوژی و نورویولوژی در حوزه پزشکی دارای آثار معنوی است، همچنین سلامت روان را تقویت، پیوندهای اجتماعی را تحکیم، آگاهی جمعی و روحیه مقاومت در برابر ظلم را ارتقاء و تاب‌آوری فردی را افزایش می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: امام حسین (علیه السلام)، پزشکی، تربیت اسلامی، دینی، گریه.

۱. نویسنده مسئول: استادیار گروه آموزش الهیات، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. sa.nasimi@cfu.ac.ir
۲. استادیار گروه عمومی و معارف، دانشگاه صنعتی اسفرااین، ایران. masoomeh.keramati@yahoo.com
۳. استادیار گروه معارف، دانشگاه بجنورد، ایران. m.amin.izanloo@ub.ac.ir

مقدمه

«خداوند انسان را محب آفرید تا راهی به سوی خانه محبوب بجوید و به هم‌نشینی با خدای هستی برخیزد؛ اما این مسیر از خود تا خدا، کوتاه و ساده نیست؛ تاریکی‌های انباشته و پیچیدگی‌های بسیار دارد که گذر از آن نه بی چشم عقل، نه بی چراغ هدایت و نه بی همراهی خضر میسر است. توشه راه چیست؟ گشودن چشم عقل و رهسپاری با هدایت نبی و ولی؛ زیرا روش و راه را جز از زبان آنان نمی‌توان فراگرفت» (۱). در این مسیر دشوار، خداوند انسان را به ابزارهای متعددی مجهز ساخته تا با تمام ابعاد وجودی خود، ارتباطی عمیق با عالم هستی برقرار کند. ساختار این ابزارها چنان پیچیده و دقیق است که شرح هر کدام موضوع یک علم مستقل می‌شود و آدمی را در برابر عظمت آفریدگار به تعظیم وامی‌دارد. (۲) یکی از این ابزارهای خاص، گریه است؛ زبان نافذ دل که پرده‌های ظلمت را کنار می‌زند و نور هدایت را به قلب می‌تاباند و مسیر سلوک را روشن می‌سازد. محققان معتقدند؛ چشم به‌عنوان وسیله ارتباط با جهان خارج، یکی از مهم‌ترین و پیچیده‌ترین اندام‌های حسی است. ساختمان چشم انسان شبیه یک کره است؛ که قادر به تشخیص ده میلیون رنگ است (۳). این ویژگی خارق‌العاده، گواهی بر عظمت خلقت و نقش حیاتی چشم در ارتباط انسان با جهان پیرامون است. یکی از برجسته‌ترین جلوه‌های چشم، بدون شک به مسئله اشک مربوط می‌شود.

بررسی اشک و پیچیدگی‌های نهفته در آن، از مهم‌ترین درس‌های خداشناسی به شمار می‌آید. چراکه اشک، زبان بی‌کلام احساس و دریچه‌ای به سوی معرفت الهی است. قرآن کریم نیز در آیات متعدد،^۱ به این مسیر شناخت توجه داشته

است. این اهمیت در سیره ائمه معصومین (علیه السلام) نیز بازتاب یافته؛ به گونه‌ای که در رساله حقوق، فصلی مستقل تحت عنوان «حق چشم» گشوده شده و وظایف و مسئولیت‌های چشم به تفصیل بیان گردیده است؛ و چشم را نه تنها به‌عنوان عضوی فیزیکی، بلکه به‌مثابه ابزاری معنوی و اخلاقی معرفی می‌کند که باید حقوق آن رعایت شود (۴).

از منظر پزشکی ترکیب «آب چشم» ترکیبی پیچیده و چندلایه است که بیش از ده عنصر در ساختار آن دخیل‌اند. به لحاظ فیزیولوژی و نورویولوژی، آب چشم به‌عنوان یک ماده حیاتی در تأمین رطوبت، تغذیه بافت‌ها و محافظت از چشم در برابر آسیب‌ها و عفونت‌ها عمل می‌کند. بدیهی است که گریستن به‌عنوان یک واکنش رفتاری، با اشک ریختن تفاوت ماهوی دارد. گریه، نمود بیرونی و واکنشی است که بیانگر وضعیتی احساسی است؛ حالتی که بر اثر عوامل مختلف در انسان پدید می‌آید و در جسم و روان او تأثیراتی به‌جا می‌گذارد. قطرات اشک، به‌عنوان بارزترین تجلی غم و اندوه، حامل پیام‌هایی درونی‌اند که از ناآرامی و اشتیاق فرد نسبت به موضوعی ازدست‌رفته حکایت می‌کنند. میزان این اندوه و شدت آن، معمولاً به عوامل متعددی بستگی دارد؛ از جمله جنسیت، اهمیت موضوع موردنظر و حتی فرهنگ خاصی که فرد در آن زیست می‌کند (۵). لذا هر اندوهی، متناسب با موضوع خود، از نظر اهمیت و شدت متفاوت خواهد بود. سرچشمه گریه گاهی عاطفه و احساس است که در پی شوق، عشق، شکست، تنگدستی، محرومیت، یأس، پیروزی، شادکامی یا حزن و اندوه جاری می‌شود (۶).

امروزه، شیوع افسردگی و کاهش میزان شادکامی در سطح ملی و جهانی به‌عنوان یک چالش جدی سلامت روان مطرح است (۷). در منابع دینی، سفارش‌های فراوانی به گریه کردن شده است؛ اما در این میان، گاه شنیده می‌شود که برپایی عزاداری‌ها و گریه‌زاری ممکن است به افسردگی افراد دامن

۱- وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (نحل/78) و به شما گوش و چشم و قلب عطا کرد تا مگر (دانا شوید و) شکر به جای آرید.
 وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ (ملک/23) و دو گوش و چشم و دل (هوشیار) به شما عطا کرد حال آنکه بسیار کم از نعمت او شکرگزاری می‌کنید.

همواره همراه و مددکارمان باشد تا بتوانیم گامی مؤثر در فهم بهتر این میراث گران بها برداریم و چراغ راهی برای نسل‌های امروز و فردا فراهم آوریم.

روش بررسی

این پژوهش با هدف بررسی نقش دوگانه گریه بر امام حسین (علیه‌السلام) از منظر پزشکی و دینی صورت پذیرفته است. روش کار این پژوهش توصیفی از نوع تحلیل محتوا است.

یافته‌ها

سلامتی همواره یکی از موضوعات اساسی مطالعات علمی در همه دوره‌ها بوده است، علیرغم آنکه سلامت صرفاً محدود به بعد جسمانی نیست و ابعاد گسترده‌تری را نیز شامل می‌شود. معمولاً عمده توجهات، معطوف به سلامت جسمانی انسان شده است. در همین راستا، سازمان بهداشت جهانی سلامت را در چهار بعد اساسی (جسمانی، روانی، اجتماعی و معنوی) مورد بررسی قرار داده است. تأکید ویژه بر بعد چهارم یعنی معنویت، نشان‌دهنده آگاهی مسئولین و متخصصان سلامت روان نسبت به اهمیت مذهب و معنویت در زندگی افراد جامعه است (۹). سلامت روانی و معنوی از مقوله‌هایی است که از همان ابتدای زندگی انسان با وی همراه بوده و نقش مهمی در کیفیت زندگی ایفا می‌کند (۱۰). امروزه بیش از هر زمان دیگری، نیازمند تفکر و تأمل در زمینه تأثیرگذاری آموزه‌های دینی بر سلامت هستیم؛ زیرا معنویت و گرایش به دین‌نه‌تنها، به‌عنوان سپری قوی در پیشگیری از تنش‌های روانی عمل می‌کنند، (پیشگیری) بلکه عاملی حیاتی در مواجهه با فشارها و چالش‌های پرتنش دنیای معاصر (مقابله) به شمار می‌رود. لذا بررسی علمی و پژوهشی این رابطه می‌تواند راهکارهای مؤثری برای ارتقای سلامت روان و بهبود کیفیت زندگی ارائه دهد (۱۱). با توجه به اهمیت موضوع، تدوین برنامه‌ای واقع‌گرایانه و جامع که مبتنی بر فطرت و سرشت انسانی باشد و از هرگونه افراط و تفریط پرهیز کند، می‌تواند انسان را به‌سوی رشد متوازن

بزند. این اظهارنظرها، هرچند فاقد پشتوانه علمی و پژوهشی است، ظاهراً مقبولیت یافته و مورد توجه قرار گرفته است؛ زیرا گریه ماهیتی غم‌انگیز دارد و نمی‌توان انتظار شادی‌آفرینی از آن داشت. با این حال، این پرسش مطرح است که اگر گریه صرفاً نماد اندوه و افسردگی است، چرا خالق حکیم این ظرفیت را به انسان عطا کرده است؟ آیا گریه می‌تواند عاملی مضر برای سلامت روان و جسم محسوب شود؟ علت این میزان توجه، سفارش و ارزش‌گذاری در منابع دینی چیست؟ آیا صرف گریه و ریختن اشک به‌خودی‌خود ارزشی ذاتی دارد؟ چرا تأکید ویژه‌ای بر گریه بر امام حسین (علیه‌السلام) وجود دارد؟ آیا این تأکید ناشی از شخصیت برجسته و جایگاه والای ایشان است؟ و یا شاخصه‌های خاص و منحصر به فردی در این امر نقش دارند؟ که این عمل را فراتر از یک واکنش عاطفی صرف قرار می‌دهد. در این راستا، متون دینی و روایات متعددی به فضیلت و آثار مثبت گریه بر امام حسین (علیه‌السلام) اشاره کرده‌اند که می‌تواند مبنای مناسبی برای بررسی علمی این پدیده باشد. از جمله روایت معروفی که می‌فرماید: «يَأْتِنُ شَبِيبًا! إِنَّ بَكِيَّتَ عَلِيِّ الْحُسَيْنِ (علیه‌السلام) حَتَّى تَصِيرَ دِمُوعَكَ عَلِيَّ خَدَيْكَ غَفَرَ إِلَيْهِ لِكُلِّ ذَنْبٍ إِذْنَبْتَهُ صَغِيرًا كَأَنَّ أَوْ كَبِيرًا قَلِيلًا كَأَنَّ أَوْ كَثِيرًا» (۸). «ای پسر شبیب! اگر بر حسین (علیه‌السلام) گریه کنی تا اشک‌هایت بر گونه‌هایت روان شود، خداوند هر گناهی که کردی از کوچک و بزرگ و کم و زیاد می‌آمرزد.»

در این پژوهش، برآنیم تا با رویکردی علمی و بهره‌گیری از منابع پزشکی و روانشناسی در کنار منابع دینی، به این مسأله بنگریم و پاسخی متمایز به این پرسش‌ها، ارائه دهیم. هدف ما آن است که با رویکردی جامع و تلفیقی، از منظر علمی و معنوی، جایگاه حقیقی و والای گریه را به‌درستی تبیین کنیم و نقش مؤثر آن را در ارتقای سلامت روان و تعالی رشد معنوی انسان به‌روشنی نمایان سازیم. امید که در این مسیر نورانی، در جهاد تبیینی که آغاز کرده‌ایم، یاری و نصرت حضرت سیدالشهدا (علیه‌السلام)

تحلیل گریه بر امام حسین (علیه السلام)...

و هماهنگ با سرشت خویش هدایت کند و زمینه‌ساز دستیابی به آرامش، رضایت درونی و شکوفایی توانمندی‌های فردی و اجتماعی شود. در این راستا، پژوهش حاضر با رویکردی تلفیقی و میان‌رشته‌ای، به بررسی و تحلیل یکی از شعائر دینی، یعنی گریه، پرداخته است.

گریه و سلامت: از منظر علم پزشکی

واژه «بکاء» به دو صورت قصر و مد می‌آید (۱۲). بکاء به قصر، به معنی گریه و اشک ریختن است و به مد، به معنی صدایی است که توأم با گریه است (۱۳). بکاء در اصطلاح، نشان‌دهنده حزن (۱۴)، شوق، خوف، محبت، عظمت (۱۵)، فرح، بهجت و خضوع (۱۶) است که در ریزش اشک تصنعی (۱۷) نیز به‌کاررفته است. اندیشمندان حوزه اخلاق از جلوه‌های تأثیرگذار اشک، بر نورانیت دل و گیرندگی قلب، سخنان بسیار گفته‌اند. «گریه موهبتی الهی است که توسط آن رطوبت مغز انسان - که موجب دردهای بسیاری خواهد شد - جدا می‌شود و افراد را از کوری ایمن می‌سازد، سلامتی و تندرستی بدن را به همراه می‌آورد و سرانجام، حالت نشاط، سبک‌بالی و طراوت روح به آدمی می‌بخشد» (۱۸). از منظر پزشکی اولین گریه نوزاد، نشان از سلامت جسمانی وی دارد. نوزادان از گریه به‌عنوان ابزار بقاء استفاده می‌کنند. گریه کودکان یک وسیله ارتباطی با مادر است. به لحاظ پزشکی از سه نوع اشک و آغازگر می‌توان نام برد:

آغازگرهای گریه

فیزیولوژیک (پایه): این نوع اشک نقش مهمی در لغزندگی سطح چشم و پاک‌سازی آن از ذرات خارجی ایفا می‌کند. این مایع شامل ترکیبات متنوعی مانند آب، موسین، چربی، آنزیم لیزوزیم، پروتئین‌هایی همچون لاکتوفرین و لیپوکالین، ایمنوگلوبولین‌ها، گلوکز، سدیم کلراید، پتاسیم کلراید، آنتی‌اکسیدان‌ها و برخی ویتامین‌ها است (۱۹).

واکنشی (رفلکس): این اشک، به‌طور غیرارادی و در پاسخ

به تحریکاتی مانند ورود ذرات خارجی، گردوغبار، آلرژن‌ها، میکروب‌ها و محرک‌های شیمیایی مانند بخار پیاز یا گاز اشک‌آور ترشح می‌شود. هدف از تولید این نوع اشک، پاک‌سازی و محافظت چشم در برابر عوامل آزاردهنده است (۱۹).

عاطفی (احساسی): زمانی ترشح می‌شود که فرد دچار احساسات قوی یا درد جسمی می‌شود. این نوع اشک معمولاً در واکنش به هیجاناتی مانند خشم، اندوه، شادی، ترس و ناکامی ایجاد می‌گردد و ترکیب شیمیایی آن با اشک پایه و رفلکس متفاوت است. اشک احساسی حاوی هورمون‌ها و پروتئین‌های بیشتری است که شامل پرولاکتین، هورمون رشد، آدرنوکورتیکوتروپین، آندروفین و عنصر منگنز می‌شود (۱۹). از نظر پزشکی، اشک مایعی حیاتی با سه لایه (چربی، آب، موکوس) است که قرنیه را محافظت، مرطوب و تغذیه می‌کند و مانع خشکی آن می‌شود و به دو نوع عادی و غیرعادی تقسیم می‌شود. اشک غیرعادی در برابر استرس، ناراحتی یا محرک‌های شیمیایی (مثل پیاز) ترشح می‌شود و با دفع کورتیزول، پرولاکتین و هورمون آدرنوکورتیکوتروپیک، هم درد را کاهش می‌دهد و هم سموم را از بدن خارج می‌کند؛ درست مانند ادرار و تعریق؛ بنابراین، اگر اشک احساسی نباشد، خشکی چشم پدید می‌آید و باعث سوزش، خارش، قرمزی، احساس جسم خارجی، حساسیت به نور، کاهش شفافیت قرنیه، زخم، عفونت‌های مکرر و شدید و درنهایت نابینایی می‌شود (۲۰).

آغازگرهای گریه در روانشناسی

مطالعات علمی و روش‌های درمانی نوین، اشک و فرآیند گریه را به‌عنوان عاملی مفید برای سلامت جسمی و روانی به‌شمار می‌آورند؛ و معتقدند سن، جنسیت و فرهنگ بر نحوه و میزان آن تأثیرگذار است (۲۱). از دیدگاه روان‌شناسی، گریه و خنده دو ابزار مؤثر در کاهش استرس، رهایی از احساسات منفی و سوپاپ اطمینان جسم و روح محسوب می‌شوند. اگرچه برخی

معتقدند گریه می‌تواند موجب افسردگی شود، اما تحقیقات گسترده در حوزه روان‌شناسی این باور را رد کرده و نشان داده‌اند که گریه تأثیرات مثبتی بر سلامت دارد. در این راستا؛ روان‌شناسی معاصر گریه را در سه سطح موردبررسی قرار داده است: نخست، سطح فیزیولوژیکی؛ دوم، سطح خلیات و احساسات عاطفی که بیشترین توجه را به خود جلب کرده و در مطالعات و درمان‌های مربوط به تنظیم هیجان اهمیت ویژه‌ای دارد؛ و سوم، سطح احساسات عمیق و معنوی مانند گریه در هنگام نیایش که متأسفانه کمتر موردتوجه قرار گرفته است. این سه سطح نمایانگر پیچیدگی و اهمیت گریه در زندگی انسان‌ها هستند و نشان می‌دهند که گریه فراتر از یک واکنش ساده، فرآیندی چندبعدی و تأثیرگذار است که نقش مهمی در ارتقای سلامت جسمانی و روانی انسان ایفا می‌کند.

آغازگرهای گریه از منظر دینی

در قرآن واژه «بکاء» به‌طور مستقیم ذکر نشده است، اما واژگان هم‌ریشه با آن در آیات مختلف به‌کاررفته‌اند (دخان/۲۹، یوسف/۱۶، اسراء/۱۰۹، توبه/۸۲، مریم/۵۸، مائده/۸۳)^۱. مطالعات انجام‌شده بر این آیات نشان می‌دهند، آغازگرهای گریه در معانی متنوعی مانند تأسف، نفاق، فراق، تعالی، مجازات، شناخت، خشیت و خوف، حزن، قرب، شوق و... مطرح گردیده است. از سوی دیگر، در آموزه‌های دینی، انسان صرفاً به‌عنوان یک پدیده مادی، زمانمند و این جهانی دیده نمی‌شود، بلکه موجودی است دارای روحی مجرد و الهی که جاودانه است. در این دیدگاه، انسان در یک ساختار کلی و چندساعتی موردتوجه قرار می‌گیرد و رابطه میان ابعاد مختلف وجودی او، اهمیت ویژه‌ای دارد (۲۲). در این چارچوب، گریه

یا بکاء مانند خنده، یکی از حالات طبیعی انسان است که در کنار سایر حالات هیجانی، نقش مهمی در تنظیم احساسات، تخلیه روانی و حفظ تعادل درونی ایفا می‌کند. از منظر دینی گریه دارای دو بعد ظاهری و باطنی است؛ بعد ظاهری آن جنبه فیزیولوژیک دارد و بعد باطنی مربوط به عوامل درونی و عاطفی است که ارتباطی عمیق با سرشت الهی و معنوی انسان برقرار می‌کند (۲۳). گریه ابزار دستیابی به زندگی معنوی و زمینه‌ساز آرامش، رضایت، سلامت، شادکامی عمیق می‌گردد (۲۴). شرکت در مراسم عزاداری اباعبدالله (علیه‌السلام) بنیان‌های روان‌شناختی افسردگی از جمله پوچی، بی‌معنایی و بی‌ارزشی را فرومی‌ریزد و زندگی را به سمت هدفمندی، معنا و جهت‌گیری ارزشمند هدایت می‌کند. در نگرش دینی گریه، دارای کارکردهای دنیوی و اخروی فراوانی است و این کارکردها او را در رسیدن به مقام قرب الهی، رحمت، خشیت، نورانیت قلب، آموزش، رفع عذاب، امنیت، تعالی و... یاری می‌کند. این کارکردها نشان‌دهنده نقش عمیق و چندبعدی گریه در رشد و تکامل روحی انسان است. به همین دلیل، گریه به‌عنوان سلاح باطنی مؤمن شناخته می‌شود؛ چنان‌که در دعای کمیل آمده است: «و سلاحه البکاء» (۲۵) و تأکید شده، کسی که در پیشگاه خداوند اهل اشک و ناله نیست، در جهاد اکبر نیز موفقیتی نخواهد داشت (۲۶).

گریه از نظر ترکیب و عملکرد فیزیولوژیک در پزشکی، از نظر حالت‌های خلقی و عاطفی در روانشناسی و از نظر معنوی و اخلاقی در دین قابل‌بررسی است، هر سه حوزه به‌نوعی به نقش گریه در تنظیم هیجانات و ارتباط با احساسات عمیق اشاره دارند. ولی از زوایای متفاوتی به این موضوع نگاه می‌کنند، اشک احساسی و گریه عاطفی نقطه اشتراک اصلی پزشکی، روانشناسی و دین است که هر سه حوزه آن را به‌عنوان واکنشی به احساسات درونی و هیجانات می‌شناسند و فواید روانی و جسمی آن را تأیید می‌کنند. همچنین گریه معنوی در

۱- فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كُنَّا مُنظَرِينَ (دخان/29) پس نه آسمان بر آنان گریست و نه زمین و [هنگام نزول عذاب هم] مهلت نیافتن و بَجُرُونِ لِلْأَنْفَالِ يَبْتَغُونَ وَيَزِيدُهُمْ خَسْرًا (اسراء/109) و آنها با چشم‌گریان همه سر به خاک عبودیت نهاده و پیوسته بر فروتنی و ترسشان (از خدا) می‌افزاید.

جدول ۱: مستندات گریه بر امام حسین در منابع قرآنی و روایی

گریه در قرآن	گریه بر امام حسین در قرآن	گریه بر امام حسین در منابع شیعه	گریه بر امام حسین در منابع اهل سنت
احزاب/۶	اسراء/۳۳	ابن جوزی، ۱۴۲۶، ۲۴۷	ابن حجر هیثمی، ۱۴۱۷، ۱۹۴
اسراء/۱۰۹	بقره/۳۷	ابن شهر آشوب، ۱۳۷۹، ۲۳۸/۳	ابن حجر عسقلانی، ۱۴۱۵، ق، ۶۸/۱
انبیاء/۴۹	بقره/۸۴	ابن عساکر، ۱۴۱۵، ق، ۳۷۰/۶۰	ابن ماجه، ۱۴۱۸، ق، ۱۶۵/۱
توبه/۹۲	کهف/۹	ابن قولویه، ۱۳۵۶، ۳۶۳	احمد بن حنبل، ۱۴۱۶، ق، ۴۲۲/۲
سجده/۱۰۹	مائده/۸۳	حرعاملی، ۱۴۰۲، ق، ۲۵۱	بیهقی، ۱۴۲۴، ۲۹/۴
شوری/۹		ری شهری، ۱۳۹۰، ص ۳۳۸	ترمذی، ۱۳۹۵، ۳۶/۵
مائده/۸۳		سید ابن طاووس، ۱۴۰۹، ق، ۲۹/۳	حاکم، ۱۴۱۱، ق، ۴۲۶/۱
مریم/۴۱		شیخ طوسی، ۱۳۶۵، ۵۵/۶	حاکم، ۱۴۱۱، ق، ۱۷۸/۳
مریم/۵۸		صدوق، ۱۴۱۷، ۱۹۰	ذهبی، ۱۴۰۷، ۱۵/۵
مزل/۸		طریخی، ۱۴۲، ق، ۲۵۳/۲	سیوطی، ۱۴۰۴، ۳۱/۶
نجم/۴۳		کلینی، ۱۳۶۳، ج ۲ ص ۴۸۱	سیوطی، ۱۴۲۵، ۲۲۶
یوسف/۸۴		مجلسی، ۱۴۰۳، ق، ۲۴۵/۴۴	متقی هندی، ۱۳۱۲، ق، ۱۰۳/۲
		مزی، ۱۴۰۰، ۴۳۲/۶	
		مطهری، ۱۳۸۳، ج ۱۷ ص ۴۷۸	

دین و جنبه عمیق آن در روانشناسی در جاهایی به هم نزدیک می‌شوند. ولی پزشکی بیشتر به جنبه فیزیولوژیک و خاصیت درمانی اشک توجه دارد؛ و دین به کارکرد دنیوی و اخروی گریه نیز می‌پردازد. آغازگرهای هیجانی در هر سه حوزه متفاوت است. هر حوزه از دیدگاه خود نقش اشک و گریه را بررسی می‌کند و این تفاوت در مفهوم و کاربرد گریه منعکس می‌شود. گریه و عزاداری در هر سه حوزه با رویکردهای متفاوت اما مکمل، نقش مهمی در سلامت جسمی، روانی، معنوی و اجتماعی انسان ایفا می‌کنند. از دیدگاه دینی، گریه و عزاداری علاوه بر ابعاد فردی، دارای کارکردهای تربیتی، هویتی، سیاسی و تمدنی است که زمینه‌ساز انسان‌سازی و جامعه‌سازی در مسیر تحقق آرمان‌های اسلامی و حفظ مکتب اهل بیت (علیه السلام) است.

کارکردهای گریه

کارکرد فیزیولوژیک

در رویکرد دینی، یکی از کارکردهای گریه، کارکرد فیزیولوژیک است امام صادق (علیه السلام) به مفصل می‌فرماید:

«ای مفضل! از منافع گریه کودکان آگاه باش. بدان که در مغز کودکان رطوبتی وجود دارد که اگر در آن بماند، باعث بیماری‌ها و مشکلات جدی مانند نابینایی می‌شود. گریه این رطوبت را از سر کودکان خارج می‌کند و به این ترتیب، سلامتی بدن و بینایی آن‌ها را حفظ می‌نماید. پدر و مادرها از این راز آگاه نیستند و مانع آن می‌شوند که کودک از گریه‌اش سود ببرد. اینان همواره در سختی می‌افتند و می‌کوشند که او را ساکت کنند و با فراهم کردن خواسته‌هایش، از گریه باز دارند، ولی نمی‌دانند که گریه کردن به سود اوست و سرانجام نیکی پیدا می‌کند» (۳۰). مطالعات علمی نیز نشان می‌دهد که مشارکت در مراسم معنوی با افزایش فعالیت در هسته مغزی، باعث افزایش سطح سروتونین می‌شود؛ (هورمونی ضدافسردگی و شادی‌آور که نقش مهمی در بهبود حالات روحی دارد و بر جنبه‌های مختلف سلامت جسمی مانند خواب، سیستم قلبی و گوارش نیز تأثیرگذار است) (۳۱). این ارتباط میان آموزه‌های دینی و یافته‌های علمی، اهمیت ابعاد روحی و جسمی اعمال

معنوی مانند گریه و عزاداری را در سلامت انسان به خوبی نشان می‌دهد؛ و مؤید مستندات روایی و قرآنی موجود در این زمینه است که در ذیل به برخی از آن‌ها اشاره شده است.

کارکرد نورویبولوژی گریه

شان^۱ (۲۰۰۵) نورویبولوژی را علمی پیچیده می‌داند که کارکرد مغز و منظومه‌های عصبی در انسان و دیگر حیوانات را مورد مطالعه قرار می‌دهد. با استناد به تحقیقات اختری (۱۳۹۵) و سالاری و همکاران (۱۴۰۲) می‌توان گفت: نورویبولوژی گریه را فرایندی پیچیده در سیستم عصبی خودمختار می‌داند که با فعالیت آمیگدالا و قشر پیشانی و ترشح اندورفین، پرولاکتین و اکسی‌توسین، استرس را کاهش داده و آرامش روانی ایجاد می‌کند. این مکانیسم‌ها هیجان‌ها را تنظیم و احساسات منفی را تخلیه می‌کنند و تعادل روانی-جسمی را حفظ می‌نمایند. به عبارتی، ورودی‌های حسی (دیدن و شنیدن محرک‌های مرتبط با اهل بیت (علیهم‌السلام)) آمیگدالا و قشر پیشانی را فعال می‌کنند و واکنش هیجانی گریه را برمی‌انگیزند که با ترشح همین هورمون‌ها به کاهش استرس و آرامش روانی می‌انجامد. از سوی دیگر، آموزه‌های دینی گریه را ابزاری برای تزکیه نفس، تقرب به خدا و رشد معنوی می‌دانند که نورانیت دل و بصیرت را افزایش می‌دهد. ارتباط میان این دو دیدگاه در این است که نورویبولوژی نشان می‌دهد چگونه فرایندهای زیستی و شیمیایی مغز زمینه‌ساز تجربه‌های معنوی و روحانی می‌شوند و دین نیز با تأکید بر تهذیب نفس و تقویت خودکنترلی، نقش مهمی در هدایت این فرایندها به سوی سلامت روان و تعالی روح ایفا می‌کند. به این ترتیب، هر دو گریه را پدیده‌ای چندبعدی می‌بینند که در سطح زیستی و معنوی، سلامت و تعادل انسان را تضمین می‌کند و پایه علمی تجربه‌های دینی را فراهم می‌آورد

کارکرد تربیتی گریه: ایجاد تغییرات مثبت و تحول درونی

گریه در فرهنگ اسلامی، فراتر از یک واکنش عاطفی صرف،

دارای کارکردهای تربیتی و انسانی عمیقی است. کربلا، کلاس فشرده‌ای است که بیش از همه چیز به تربیت کردن انسان اندیشیده است (۱). شهید مطهری (ره) با نگاهی تربیتی، گریه را «محبی» می‌داند، نه «مخدر»؛ به این معنا که گریه باید زنده کننده و بيدارکننده باشد، از نگاه ایشان، حادثه کربلا دو وجه دارد: صفحه‌ای سیاه و تاریک که نماد جنایتی فجیع است و صفحه‌ای سفید و نورانی که نماد حماسه‌ای بزرگ و تجلی حقیقت و انسانیت است. گریه بر این حادثه می‌تواند زمینه‌ساز تربیت نفس و رشد اخلاقی باشد، امام خمینی (ره) مجالس عزاداری را به مثابه مربیانی می‌داند که نقش انسان‌ساز و تربیتی دارند (۳۲). از این رو، از هیئت‌های مذهبی انتظار داشتند که به عنوان کلاس‌هایی برای انتقال ارزش‌ها به نسل جوان عمل کنند؛ مکان‌هایی که در آن‌ها علاوه بر آموزش شناختی، ابعاد عاطفی و گرایشی نیز پرورش یافته و شور و شعور دینی توأمان منتقل شود (۳۲). در این مسیر، گریه به عنوان عاملی تسهیلگر، برای آرامش روانی اهمیت می‌یابد؛ مفهومی که پیش از آنکه اصطلاحی روان‌شناختی باشد، در قرآن مورد توجه قرار گرفته است (۳۳). کارکرد تربیتی گریه از منظر روان‌شناسی نیز به اثبات رسیده، روانشناسان گریه را عامل پالایش روح، عواطف و تحول درونی می‌دانند. برخی روانشناسان اسلامی معتقدند: می‌توان از دو نوع اشک سرد و گرم نام برد که شرایط متفاوت و پیامدهای متفاوتی را ایجاد می‌کند. اشک «سرد» نشانه ناامیدی و بی‌پناهی است و می‌تواند خطرناک باشد، اما اشک «گرم» بر پایه پناه، امید و آرامش است و نمونه بارز آن، اشک بر امام حسین (علیه‌السلام) است. از امام صادق (علیه‌السلام) نقل شده است که فرمودند: «مِنْ خَافٍ عَلَى نَفْسِهِ مَنْ وَجَدَ بَمَصِيبَةٍ فَلَيْفُضَ مِنْ دَمُوعِهِ، فَإِنَّهُ يَسْكِنُ عِنَهُ». «هرکس از غم و اندوه مصیبتی بر جان خویش ترسید، اشک بریزد، چراکه آن تسکین غم اوست» (۳۴). نتایج

تحلیل گریه بر امام حسین (علیه السلام)...

تحقیقات میلر^۱ (۲۰۱۲) نیز اهمیت مذهب و شرکت در مجالس مذهبی را در کاهش عود افسردگی به عنوان اثری حفاظتی نشان می‌دهد. اگر هیجان گریه به درستی و جهت مثبت هدایت شود، نه تنها موجب افسردگی نمی‌شود، بلکه به بهبود آن نیز کمک می‌کند (۳۵). از این رو، گریه و عزاداری، ابزاری مؤثر برای تربیت، پالایش درونی و تقویت ایمان و امید به شمار می‌آید. این مراسم، با ترکیب ابعاد عاطفی، معنوی و اجتماعی، نقش مهمی در حفظ هویت دینی، انسانی و انتقال ارزش‌های اخلاقی به نسل‌های آینده دارد. همچنین، تأکید بر ترکیب «شور و شعور» و نقش بینش و عمل در همراهی با عواطف، نشان‌دهنده عمق و پیچیدگی این فرآیند در نظام تربیت دینی است.

کارکرد اجتماعی گریه: فرآیند تحول بیرونی و انسجام گروهی مجالس عزاداری، علاوه بر درونی کردن اندیشه‌های دینی، نقش مهمی در تحقق، تجلی و واقعیت بخشیدن به این اندیشه‌ها در سطح جامعه دارند. از این رو؛ هر زمان گریه و عزاداری به انسان‌سازی منجر شود، این تغییرات درونی به عرصه جامعه کشیده شده و انسان‌ها در پی تحقق آرمان‌ها در جامعه برمی‌آیند؛ در این مرحله است که می‌توان به تمدن‌سازی نیز اندیشید. گریه به عنوان عاملی برای ارتباط، همدلی، تحول اجتماعی و جامعه‌سازی عمل می‌کند. در گریه، تلطف و مهربانی، همدلی و هم‌سویی و شکل‌گیری حالات روحی به وضوح دیده می‌شود (۳۶). گراکانین^۲ گریه را مروج پیوند اجتماعی و حمایت اجتماعی می‌داند که به عنوان مکانیسمی تکاملی، روابط انسانی را تقویت می‌کند و با انتقال نیازها و تعلقات اجتماعی، همدلی و همبستگی را افزایش می‌دهد. این فرآیند موجب ارتقای تعلق، دلبستگی و دوستی می‌شود و به عنوان ابزاری اجتماعی، نقش مهمی در جلب این مؤلفه‌ها

برای تحقق اهداف و آرمان‌های قیام عاشورا ایفا می‌کند. چنین همبستگی و انسجام اجتماعی، زمینه‌ساز شکل‌گیری جامعه کارآمد اسلامی است. جامعه‌ای که اسلام حیات‌بخش، نشاط‌آور، تحرک‌آفرین، بدون کج‌اندیشی، تحجر و انحراف، بدون التقاط، شجاعت بخش به انسان‌ها و هدایت‌کننده انسان‌ها به سوی علم و دانش بر آن حاکم است (۳۷).

کارکرد سیاسی گریه

کارکرد سیاسی گریه، نشان‌دهنده اهمیت گریه در حفظ مکتب حسینی و استمرار فرهنگ مقاومت و ایستادگی در برابر ظلم است. این مراسم به عنوان رسانه‌ای اجتماعی در طول تاریخ، تأثیرات عمیق و پایداری بر جامعه شیعه گذاشته است. در این مجالس، هویت حسینی در برابر هویت یزیدی بازخوانی می‌شود و ارزش‌هایی چون معنویت، عقلانیت، دانش، اخلاق، آزاداندیشی، مقاومت، عزت‌نفس و ولایت‌مداری برجسته می‌گردند. به عنوان رسانه‌ای مؤثر، نقش مهمی در شکل‌دهی نگرش‌های سیاسی و اجتماعی شیعیان داشته و منبع تحولات گسترده‌ای در تاریخ به شمار می‌آید؛ بنابراین صرفاً عمل عبادی نیست، بلکه ابزاری تمدنی برای استمرار فرهنگ مبارزه با ظلم و حمایت از ولایت است (۳۷).

امام خمینی (ره) گریه را نه تنها یک واکنش عاطفی، بلکه یک مسئله سیاسی، روانی و اجتماعی می‌دانستند (۳۲). از نظر ایشان، گریه نمادی از تولی و تبری است که نقش مهمی در حفظ هویت و مکتب اسلام ایفا می‌کند. امام تأکید داشتند که تنها ماه‌های محرم و صفر هستند که اسلام را زنده نگه داشته‌اند (۳۶) و بقای هر مکتبی به حضور سینه‌زن و گریه کن آن مکتب وابسته است؛ به تعبیر ایشان، «هر مکتبی تا پایش سینه‌زن نباشد، گریه نباشد، حفظ نمی‌شود» (۳۲). ایشان، مجالس سوگواری و عزاداری را بستر وحدت کلمه می‌دانستند که زمینه‌ساز همبستگی و اتحاد میان مسلمانان را فراهم می‌کند

1-Miller

2- Gharakanin

به هم نزدیک می‌سازد و معارف الهی را روشن می‌کند (۴۲). برای دستیابی به گریه‌ای که ارزشمند و اثرگذار باشد، لازم است به سه حیطه اصلی توجه کنیم:

بینش: شناخت عمیق و صحیح نسبت به حقایق دینی و ارزش‌های الهی.

گرایش: ایجاد علاقه و اشتیاق درونی نسبت به این ارزش‌ها.

کنش: عمل و رفتار متناسب با این بینش و گرایش که منجر به بروز گریه‌ای خالص و مؤثر شود، این سه حیطه به هم پیوسته و مکمل یکدیگرند

راهکار بینشی در تربیت برای فهم عمیق‌تر و کنترل آگاهانه گریه

یکی از روش‌های اساسی که انبیاء برای تحقق کمالات انسانی به کار می‌بردند، اعطای بینش است؛ بینشی که فراتر از صرف آگاهی و شناخت سطحی است و به معنای بصیرت عمیق و تحول‌آفرین در نگرش انسان نسبت به هستی، دنیا و مرگ است؛ و زمینه‌ساز دگرگونی در تصویر و دیدگاه انسان‌ها نسبت به مفاهیم بنیادین زندگی و تغییر رفتار و اعمال آنان می‌شود. بر این اساس، امام حسین (علیه‌السلام) نیز در سفر عظیم کربلا پارها از این شیوه برای ایجاد تحول در انسان‌ها بهره جسته است تا افق جدیدی از هستی را پیشروی مخاطب قرار دهند (۱). بدون ارائه بینش نمی‌توان انسان را تغییر داد و تربیت کرد.

تقویت پشتوانه نظری و معرفتی، یکی از عوامل کلیدی در تعالی انسان به شمار می‌رود؛ زیرا ایمان حقیقی تنها زمانی شکل می‌گیرد و استحکام می‌یابد که بر پایه معرفت و خرد مستحکم باشد. در نتیجه، وقتی موضوعاتی مانند گریه و عزاداری با توجه و تبیین موجه و مستدل ارائه می‌شوند، پایه‌های باور و اعتقاد مستحکم‌تر شده و این امر نقش مؤثرتری در شکل‌دهی هویت دینی و اخلاقی افراد و پذیرش ایفای می‌کند. مشارکت‌کنندگان در مراسم عزاداری، با کسب شناختی عمیق از شخصیت و مصائب

(۳۲). لذا این گریه‌ها باید فراتر از یک عمل ظاهری باشند و موجب بصیرت‌افزایی، بیداری ملت‌ها، افزایش آگاهی، رشد سیاسی، صبر، استقامت، ولایت‌مداری، ظلم‌ستیزی و شهادت‌طلبی شوند. در این راستا، امام سجاد (علیه‌السلام) نیز با بهره‌گیری از روش سیاسی-عاطفی گریه، به حفظ و ترویج حادثه کربلا کمک شایانی کردند (۳۸) و به همین دلیل به لقب «البكاء» شناخته شده‌اند (۳۹).

راهکارهای تبدیل گریه فیزیولوژیک به یک عمل تربیتی سازنده گریه از خشیت الهی، جایگاهی بسیار والا در نزد خداوند دارد؛ چراکه هیچ‌کس منزلتش نزد خدا بالاتر از کسی نیست که از ترس و خشیت او اشک می‌ریزد. چنانکه در قرآن کریم آمده است: «وَيَخْرُونَ لِلْأَقْبَانِ يُبْكُونَ وَ يُزِيدُهُمْ خِشْوَعًا» (اسراء/ ۱۰۹) «و آن‌ها با چشم گریان همه سر به خاک عبودیت نهاده و پیوسته بر فروتنی و ترسشان (از خدا) می‌افزایند». امام علی (علیه‌السلام) نقل می‌کنند که رسول الله (ص) از ترس خدا، بدون جرم، گناه و بدون هیچ خطایی، آن چنان اشک می‌ریخت که سجاده‌اش خیس می‌شد (۴۱). این بیانات نشان‌دهنده اهمیت و ارزش گریه ناشی از خشیت الهی است که ریشه در معرفت و شناخت عمیق نسبت به خداوند دارد. رهبر انقلاب اسلامی با تأکید بر اهمیت عزاداری و اشک ریختن برای حضرت سیدالشهدا (علیه‌السلام)، این عمل را نه صرفاً یک مراسم نمادین، بلکه تجلی ارزش‌های معنوی و الهی می‌دانند. ایشان می‌فرمایند که پشت این عزاداری‌ها و اشک‌ها، ارزش‌های والایی نهفته است که مظهر آن حضرت حسین (علیه‌السلام) است. حفظ نام و یاد امام حسین (علیه‌السلام) و الگو قرار دادن ایشان، راه عبور از همه موانع و مشکلات برای ملت اسلام است. به همین دلیل، در انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی، از بالاترین تا پایین‌ترین سطوح، بر مسئله امام حسین (علیه‌السلام)، عاشورا و عزاداری‌های مردمی تأکید و تکیه شده است. این مراسم علاوه بر جنبه نمادین، جنبه حقیقی و عملی دارد که دل‌ها را

تحلیل گریه بر امام حسین (علیه السلام)...

امام حسین (علیه السلام)، از طریق همانندسازی و الگوپذیری، مشکلات خود را در مقایسه با مصائب اهل بیت (علیه السلام) ناچیز می‌پندارند؛ این فرآیند به کاهش هیجانات منفی و تقویت روحیه آنان کمک شایانی می‌کند (۲۴). از این رو، رهبر انقلاب اسلامی (مدظله العالی) نیز بر ضرورت تجهیز جوانان به سلاح فکر و تفکر صحیح تأکید دارند؛ تفکری که ریشه در معارف اهل بیت (علیه السلام) دارد و می‌تواند راهگشای تحولات بنیادین در سطح فردی و اجتماعی و زمینه‌ساز رشد فکری و معنوی باشد (۴۳). این مجالس باید فضایی سرشار از معارف زنده حسینی، شناخت عمیق و آگاهی از ارزش‌های انسانی فراهم آورند تا نسل جوان را در مسیر رشد، تعالی و استقامت هدایت نمایند؛ و حرهای زیادی را به اسلام برگرداند.

راهکار گرایشی

در طول تاریخ، قیام‌ها و حرکت‌های بسیاری رخ داده، اما هیچ‌یک از نظر پویایی، موفقیت و تأثیرگذاری با قیام عاشورا قابل مقایسه نیست. این قیام، تأثیری ژرف و ماندگار بر قلب میلیون‌ها انسان نهاده و هرسال، بی‌نیاز از تبلیغ، قوی‌ترین امواج عاطفی را برمی‌انگیزد. از این رو، عزاداری و گریستن بر مصائب اهل بیت (علیهم السلام) در میان شیعیان جایگاهی ویژه دارد. این تأثیر عمیق، ریشه در ماهیت چندبعدی انسان دارد. در نگاه اسلامی، انسان موجودی است مرکب از جسم و روح، دارای حس، عقل، عاطفه و شهود؛ که همه این ویژگی‌ها نقش مهمی در شکل‌گیری رفتارهای آگاهانه و عاطفی او دارند. لذا می‌توان گفت در شکل‌گیری رفتار انسان، دودسته عوامل شناختی و معرفتی و هم عوامل عاطفی و انگیزشی نقش دارند و هیچ‌یک به‌تنهایی کافی نیست. عواطف، تمایلات و غرائز، محرک‌هایی قوی‌تر از عقل صرف‌اند و در عرصه‌های فردی، خانوادگی، اجتماعی و سیاسی، نیروی اصلی حرکت را تأمین می‌کنند (۲۷). شهید مطهری در این زمینه تأکید می‌کند که «عاملی باید در درون ما باشد تا ما را برانگیزاند؛ باید برای هر

کاری میلی داشته باشیم تا آن را انجام دهیم. باید شور و شوقی نسبت به انجام آن کار پیدا کنیم و علاقه‌ای واقعی به آن داشته باشیم تا اقدام کنیم. همچنین باید بدانیم چرا باید آن کار را انجام دهیم؟ چه فایده‌ای دارد؟ و چگونه باید آن را به‌درستی انجام دهیم؟» (۲۸).

این سخن نشان می‌دهد که انگیزه و شناخت در کنار هم شرط لازم برای حرکت و عمل انسان هستند. لذا صرف داشتن شناخت کافی نیست تا ما را به حرکت و اقدام وادارد؛ بلکه عامل روانی دیگری نیز لازم است که ما را به سوی عمل سوق دهد. این‌گونه عوامل را انگیزه‌های روانی، سائقه‌ها، احساسات، عواطف و مانند آن بر عهده می‌گیرند. این عوامل، میل به حرکت و عشق به انجام کار را ایجاد می‌کنند و شور و هیجان درونی به وجود می‌آورند. بدون وجود این انگیزه‌ها، حتی اگر انسان بداند که فلان ماده غذایی برای بدنش مفید است تا زمانی که اشتهای او تحریک نشود، به سراغ خوردن آن نمی‌رود؛ بنابراین، علاوه بر دانستن، باید میل و انگیزه نیز در درون انسان به وجود بیاید. در مسائل اجتماعی و سیاسی نیز همین حکم صادق است. برای حرکت‌های آگاهانه و رفتارهای انسانی، به دودسته عوامل شناختی و انگیزشی هم‌زمان نیاز داریم. درباره قیام امام حسین (علیه السلام) نیز صرف شناخت کافی نیست که حرکت آفرین باشد. دانستن و به یاد آوردن آن خاطره‌ها زمانی ما را به انجام کاری مشابه کار امام و پیمودن راه او وامی‌دارد که در درون ما انگیزه‌ای به وجود آید. خود شناخت به‌تنهایی این میل را ایجاد نمی‌کند؛ تحقق چنین امری نیازمند دودسته عامل است. جلسات بحث و گفتگو و سخنرانی‌ها می‌توانند بخش اول را تأمین کنند، اما بخش دوم که تأثیرگذاری واقعی است، مبتنی بر تقویت عواطف و احساسات است؛ عاملی اساسی که انگیزه حرکت را شکل می‌دهد (۲۹). هر مکتبی که فاقد چاشنی عاطفه باشد و تنها مبتنی بر مکتب، فلسفه و فکر باشد، نمی‌تواند به عمق روح نفوذ کند و شانس بقا ندارد؛ اما اگر

این مکتب باعاطفه همراه شود، عاطفه به آن حرارت و انرژی می‌بخشد. بدون شک مکتب امام حسین (علیه‌السلام) دارای منطق و فلسفه‌ای عمیق است که باید آموخته شود، اما اگر این مکتب تنها به صورت فکری و نظری بیان شود، حرارت و شور آن کاهش یافته و به مرور کهنه و بی‌اثر می‌گردد (۴۴). در این میان، گریه به عنوان عاملی کلیدی، هم عواطف و شناخت را تقویت می‌کند و هم محبت و آمادگی رفتاری را افزایش می‌دهد؛ لذا ترکیب «شور و شعور» به عنوان محرکی قوی، انگیزه را تقویت کرده و عواطف را جهت‌دار می‌سازد. این پیوند میان عاطفه و عقلانیت، مکتب امام حسین (علیه‌السلام) را زنده و پویا نگه می‌دارد و موجب استمرار و تأثیرگذاری آن می‌شود.

راهکار کنشی

امام حسین (علیه‌السلام) تا آخرین دقائق زندگی پربرت خود، بی‌وقفه در تلاش بود تا به مخاطبان خویش بینش و آگاهی عمیق و تحول‌آفرین ارائه دهد؛ اما نمی‌توان منکر این واقعیت شد که صرف شناخت بینش‌ها، الزاماً به تحول قطعی منجر نمی‌شود زیرا عنصر نهایی و تعیین‌کننده در فرآیند تغییر انسان، انتخاب و اراده خود اوست و بینش‌ها به تنهایی تضمین‌کننده تحول انسان نیستند (۱). این واقعیت تاریخی در واقعه عاشورا به وضوح نمایان است؛ جایی که سپاه کفر، با وجود آگاهی از حقانیت امام، به اختیار خود شقاوت و ظلم را برگزیدند و مسیر تاریکی را پیمودند؛ بنابراین، شناخت و بینش تنها نقطه آغاز تحول است و اراده فرد است که سرنوشت نهایی تغییر را رقم می‌زند. علامه طباطبایی ذیل آیه "کل یمیل علی شاکلته" بیان می‌کند که انسان با اعمالی که انجام می‌دهد، شاکله وجودی خود را می‌سازد (۴۵) و از دیدگاه قرآن، انسان موجودی است که با اعمال خود، هویت خویش را رقم می‌زند (۴۶)؛ و دین بیش از آنکه وابسته به حوزه آگاهی‌های انسان باشد، ناظر به موضع عملی اوست؛ و اگر بر آگاهی تأکید می‌شود، صرفاً به منظور تأثیرگذاری و انعکاس آن در حوزه

رفتار و عمل انسان است. در بحث گریه نیز، علاوه بر داشتن بینش و آگاهی، باید عمل صالح و پیروی عملی از الگویی که برای آن اشک می‌ریزیم وجود داشته باشد تا گریه بتواند تأثیر واقعی و ماندگاری داشته باشد. یکی از جنبه‌های مهم عمل، مربوط به «آثار عمل» است که بدون توجه به آن، درک کامل عمل ممکن نیست (۴۷)؛ بنابراین، بینش و آگاهی، تنها نقطه آغازند؛ تحول واقعی هنگامی رخ می‌دهد که این بینش با اراده و عمل درآمیزد. شناخت عمیق شخصیت والای امام حسین (علیه‌السلام) نخستین گام الگوسازی است، اما کافی نیست؛ باید این انتخاب در رفتار ما چنان تجلی یابد که هرکس ما را ببیند، مکتب حسین (علیه‌السلام) را مشاهده کند. اینجاست که گریه از واکنش عاطفی صرف فراتر می‌رود و به نیرویی جامعه‌ساز و تحول‌آفرین بدل می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر بررسی و تحلیل نقش دوگانه گریه بر سیدالشهدا و ارتباط و تعامل بین ابعاد پزشکی و معنوی در مکتب تربیتی شیعی با بهره‌گیری از یافته‌های علمی، پزشکی و دینی بود. روش مورد استفاده روش تحلیل محتوا است. نتایج تحقیق با نتایج تحقیقات کمی و کیفی داخلی و خارجی فراوانی که به بررسی اثر مذهب، معنویات، برپایی و شرکت در مجالس عزاداری بر سلامت روان و کاهش علائم بیماری‌های روانی پرداخته‌اند همسو است، به عنوان مثال پژوهش‌ها نشان می‌دهد التزام به اعتقادات مذهبی، عامل بازدارنده بسیاری از بیماری‌ها به ویژه بیماری‌های روانی است. گارتنر و همکاران، (۱۹۹۱)، فینی و مالونی، (۱۹۸۵) غباری‌بناب، (۱۳۸۱) فرانسسیس و همکاران، (۱۹۹۵) تمپلر و همکاران، (۱۹۹۵) جلیلوند (۱۳۸۷) طهماسبی پور و کمانگری، (۱۳۸۱) میلر (۱۹۶۸)، مکینتاش و همکاران (۱۹۹۳) نویدی و عبدالهی (۱۳۸۱) فرانسسیس و همکاران (۱۹۹۵) رابرت (۱۹۶۵) لیندنتهال و همکاران (۱۹۷۰) شاکری و همکاران

تحلیل گریه بر امام حسین (علیه‌السلام)...

و پیشرفت جامعه کمک کند. این پدیده نشان‌دهنده ارتباط عمیق بین احساسات و عقل است؛ گریه هم بیانگر هیجان‌ها و عواطف است و هم حامل پیام‌های خرد و درک عمیق. ترکیب این جنبه‌های احساسی و شناختی، نیرویی ایجاد می‌کند که باعث تغییر و تحول فردی و اجتماعی می‌شود و راه را برای رشد معنوی و ارتقاء جامعه هموار می‌سازد. از این رو برای پیشبرد اهداف هر مکتب، هم‌افزایی عقل و عشق لازم است، پیوند عاطفی باید همزمان با پیوند فکری برقرار گردد. چراکه زبان، ترجمان عقل بوده، ولی ترجمان عشق، چشم است. در نهایت، این هم‌نشینی عقل و عشق است که زمینه‌ساز انسان‌سازی و جامعه‌سازی و تمدن‌سازی می‌شود. از این رو، می‌توان گفت؛ گریه دارای ابعاد علمی و دینی است که باید به‌طور همزمان و جامع مورد توجه و بررسی قرار گیرد.

(۱۳۸۲) گلزاری و همکاران (۱۳۸۰) علاءالدینی و همکاران (۱۳۸۶)، اقدسی (۱۳۸۶)، حسینی (۱۳۷۹)، ابوالقاسمی (۱۳۷۶)، خداحیمی (۱۳۷۸)، آلدریچ (۱۹۹۱)، فقیهی و همکاران (۱۳۸۱)، اسداللهی و همکاران (۱۳۸۱)، خدایاری فرد (۱۳۷۹)، دوستدار قلی (۱۳۷۹)، عرب‌ور (۱۳۷۷)، جان‌بزرگی (۱۳۷۷)، برگین، هود (۱۹۹۰)، اسپیکا (۱۹۸۵)، شی‌یر و کارور (۱۹۸۷) سلیگمن (۱۹۹۱) برگین و همکاران (۱۹۸۸) براون و همکاران (۱۹۹۰) ویلیامز و همکاران (۱۹۹۱)، پاولسون (۲۰۰۰)، کونینگ (۱۹۹۸)، مکاران و همکاران (۱۳۷۵)، بشیریان و همکاران (۱۳۹۷) گروسی (۲۰۰۸) گنجی (۲۰۱۰)، بشلیده (۲۰۱۱)، ذکاوتی و همکاران (۲۰۰۸)، نیسی، شاهانی و فراشبندی (۲۰۰۵)، مورس (۱۹۸۲) هرکدام به‌نوعی، ارتباط بین نگرش‌های مذهبی و سلامت روانی را مورد مطالعه قرار داده‌اند و همه آن‌ها به رابطه مثبت نگرش‌های مذهبی و سلامت روانی دست‌یافته‌اند. در خصوص مجالس مذهبی و سلامت روان نیز پریسا یاسمی نژاد، گارتنر و همکارانش (۱۹۹۱) دریافتند که شرکت در مراسم مذهبی موجب کاهش نشانه‌های بیماری روانی می‌شود. پژوهش سید علی مرعشی در سال ۱۳۹۲ نشان داد نه‌تنها افراد غیر افسرده پس از شرکت در مجالس امام حسین (علیه‌السلام) دچار افسردگی نشده‌اند بلکه افراد افسرده پس از شرکت در این‌گونه مراسم‌ها به سمت سلامتی حرکت کرده‌اند؛ بنابراین، نگرانی از بروز افسردگی ناشی از مشارکت در مراسم مذهبی و گریه برای معصومین (علیه‌السلام) بی‌اساس است. گریه، همان‌طور که در قرآن کریم و روایات معصومین (علیه‌السلام) به‌عنوان نشانه مؤمنان و صاحبان بصیرت مورد تأکید قرار گرفته، دارای فواید چشمگیر علمی و روان‌شناختی است؛ از جمله کارکرد آن در کاهش استرس و افسردگی است. گریه یک رفتار انسانی پیچیده است که نقش مهمی در تربیت، روابط اجتماعی و حتی مسائل سیاسی دارد و می‌تواند به رشد فردی

Reference

1. Bagheri K. Method of education according to Imam Hossein (AS). Education Quarterly. 1986;40-49.
2. Makarem N. The Message of the Qur'an. Vol. 2. 2016. p. 424.
3. Judd DB. Color in Business, Science and Industry. 3rd ed. New York: Wiley; 1975. p. 388.
4. Naraghei A. Description of the law treatise. Qom: Mehdi Naraghi Publications; 2010.
5. Ashrafi A. Beka Mamdouh from the perspective of Quran and hadiths. AJSM. 2015. doi:10.22054/AJSM.2015.1466.
6. Tusi MBH. Al-Tabbyan fi Tafsir al-Qur'an. Beirut: Dar Ehiya al-Trath al-Arabi; [Beta edition].
7. Marashi SA. Religion and Mental Health. Tehran: Scientific and Cultural Publications; 2017.
8. Sadouq MBA. Al-Amali. Translated by Kamreai MB. Tehran: Kitabachi Publishing House; 1997. 6th ed.
9. Khazaei H, Rezaei M, Ghadami M, Tahmasian M, Mobarra A, Shiri E. Relationship between religious values and anxiety among Kermanshah University of Medical Sciences students. J Kermanshah Univ Med Sci. 2010;14(1):66-72.
10. Kajbaf M. The relationship between religious attitude and mental health among high school girls in Isfahan. Biquarterly Journal of Studies in Islam & Psychology. 2008;1(2):31-44.
11. Al Booyeh A. Meaning of life. Tehran: Islamic Sciences and Culture Academy; 2009.
12. Farahidi KbA. Al Ain. Qom: Hijrat Publications; 1414 A.H.
13. Ibn Manzoor MIM. Lasan al-Arab. Research by Abdullah Ali Akbar. Cairo: Dar al-Maarif; [Beta edition].
14. Sabzevari Najafi MBH. Guidance of the mind to the interpretation of the Qur'an. Beirut: Dar al-Taaraf for Press; 1419 A.H.
15. Tabarsi FbH. Majmaal Bayan fi al-Tafsir al-Qur'an. Tehran: Islamic Scientific School; [Beta edition].
16. Hosseini Shirazi SM. The proximity of the Qur'an to Al-Azqan. Beirut: Darul Uloom; 1424 A.H.
17. Najafi Khomeini MJ. Easy interpretation. Tehran: Islamic Publishing House; 2019 A.H.
18. Al-Joafi MU. Tawheed Mofazil. Translated by Majlesi MB. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance; [Beta edition].
19. Honarehzendegi.com. Psychology of tears [Internet]. Available from: <https://honarehzendegi.com/fa/Psychology-of-tears>
20. Persianpersia.com [Internet]. Available from: <http://persianpersia.com>
21. Moshaveraneh.com [Internet]. Available from: <https://moshaveraneh.com/>
22. Misbah. [Internet]. 2009. Available from: <https://mesbahyazdi.ir/p20>
23. Ataei M. Laughter and crying in the verses of the Holy Quran. Serial No. 109. 2010 Mar;29(4):96-110. Available from: http://mishkat.islamic-rf.ir/article_102822.html
24. Marashi SA. The effect of participation in haram mourning on mood. Psychological Achievements Magazine. 2013;20(1):213-26.
25. Tousi MBH. Al-Amali. Qom: Dar Al-Taqwa; 1414 A.H.
26. Javadi [Internet]. 2018. Available from: <http://javadi.esra.ir>
27. Sarallah.valiasr-aj.com [Internet]. Available from: <https://sarallah.valiasr-aj.com/include/showquestion.php?code=489>
28. Motahari M. Collection of the works of master martyr Morteza Motahari. Vol.16. Tehran: Sadra Publishing House; 1389.
29. Author group. Questions and answers of book 13, special for Muharram. Tehran: Maarif Publishing Office; 1389.
30. Ibn Baboyeh MBA. The reward of deeds. Translated by Ansari Mahalati MR. Qom: Nasim Kausar; [Beta edition].
31. Pietra S. Farmaco. Edizione Scientifica. 1958;13:75-9.
32. Khomeini R. Sahifa Imam. Tehran: Institute for Organizing and Publishing the Works of Imam Khomeini (RA); 2006. 22 vols.
33. Ragheb Esfahani HBM. Al-Mufradat fi Gharib al-Qur'an. Research by Davoudi SA. Beirut: Dar Al Alam Al Dar Al Shamiya; 1412 A.H.
34. Ibn Babouyeh MA. Khasal. Qom: Association of Teachers; 1983.
35. Miller L, Davies M, Greenwald S. Religiosity and substance use and abuse among adolescents in the National Comorbidity Survey. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry. 2000;39(9):1190-7.
36. Motahari M. Hosseini's epic. Tehran: Sadra Publications; 1995.
37. Garavand J, Ainizadeh MT, Souri SF. Sociological

“Analysis of Crying for Imam Hussein (AS): The Link and Interaction Between Medical and Spiritual Dimensions in the Shiite Educational School.”

SeyedAghil Nasimi^{1*}, Masoomeh Keramati², MohamadAmin Isanloo³

Abstract

Background and Objective: Crying is the first sign of life in a newborn and serves as a nonverbal language to express needs and emotions. Both crying and laughing, as manifestations of the divine, convey profound human inner messages to the world. Although some scholars, under the influence of doubt, have challenged the act of crying over the Ahl al-Bayt (peace be upon them) and denied its positive effects—claiming it causes depression—numerous studies have disproved such assertions. Therefore, this phenomenon should not be viewed solely as a negative factor. This study aims to explore scientifically and religiously the deep relationship between the medical and spiritual dimensions of crying over Imam Hossein (AS) within the Shia educational tradition, offering a novel understanding

Methods and Materials: This research employs a descriptive-analytical approach, utilizing narrative, historical sources, existing quantitative studies, and an analytical perspective.

Results: Findings indicate that crying over the Ahl al-Bayt (peace be upon them) in general, and particularly over Imam Hossein (AS), plays a fundamental role in human development, social formation, and civilization building. This role manifests across three core areas of Islamic education: cognitive (insight), affective (orientation), and behavioral (practice). Furthermore, Crying over the Ahl al-Bayt (AS) has multifaceted functions and can be considered an effective factor in approaches such as psychotherapy, meaning therapy, and others.

Conclusion: Crying over Imam Hossein (AS) encompasses not only physiological and neurobiological effects within the medical domain but also significant spiritual impacts. It enhances mental health, strengthens social bonds, raises collective awareness, fosters resilience against oppression, and improves individual tolerance.

Keywords: Imam Hossein (AS), crying, medicine, religion, Islamic education

1*. Corresponding author, Assistant Prof, Department of theology education farhangian university, Tehran, Iran sa.nasimi@cfu.ac.ir

2. Assistant Prof, Department of Maaref, Technology Faculty, Esfarayen Higher Education Complex of Engineering & Technology, Esfarayen masoomeh.keramati@yahoo.com

3. Assistant Prof, Department of Maaref, Bojnourd university.iran m.amin.izanloo@ub.ac.ir